

TAIKOMOSIOS STUDIJOS KLAIPĖDOJE 1934–1939 M.: LOKALINIO SPECIALIZAVIMO ASPEKTAI

Romualdas Juzefovičius

*Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Saltoniškių g. 58, LT-08105 Vilnius, Lietuva
El. paštas romju@inbox.lt*

Įteikta 2011-10-20; priimta 2011-02-09

Anotacija. Specialistų, siekiančių įgyti aukštąjį išsilavinimą, rengimas Klaipėdoje, įtraukus šį miestą į nepriklausomos Lietuvos sudėtį 1923 m., buvo labai aktualus, tačiau tik nuo 1934 m. jame buvo pradėta steigti aukštąsias mokyklas taikomosioms studijoms organizuoti, siekta stiprinti lietuvių verslumą, švietimo ir kultūros plėtrą Klaipėdos krašte. Remiantis archyvinių, rankraštinųjų ir skelbtųjų šaltinių tyrimu, straipsnyje analizuojamos Respublikos pedagoginio (RPI) ir Prekybos instituto studijų organizavimo Klaipėdoje sąlygos, lokalinės profesinės specializacijos intencijos, siekiama įvertinti aukštojo mokslo įtaką šio krašto lietuvių inteligentijos socialinio ir kultūrinio tapatumo raiškai visuomenėje. Chronologinės ribos apima laikotarpį nuo šių institutų steigimo proceso pradžios 1934 m. iki institutų iškėlimo iš Klaipėdos 1939 m.

Tyrimo projektas – remtas Lietuvos mokslo tarybos (sutartis Nr. VAT-23/2010).

Reikšminiai žodžiai: Klaipėda, aukštasis mokslas, studijų politika, taikomios specializacijos.

Įvadas

XX a. ketvirtojo dešimtmečio viduryje autonominių statusą turinčiame Klaipėdos krašte vis dar labai stigo prie aplinkos sąlygų prisitaikiusios, verslą ir lietuviybę plėtoti nusi-teikusios inteligentijos, todėl itin svarbia tiek profesinės, tiek ir švietėjiškos veiklos da-limi tapo lietuvių intelektualų pradėtas aukštųjų mokyklų steigimas, kurį vykdant buvo remtasi tiek vietos, tiek ir Lietuvos specialistų pajėgomis. 1934 m. Klaipėdoje įsteigus Prekybos, o kitais metais – Respublikos pedagoginį institutą, pradėta telkti gabius Klai-pėdos krašto, Žemaitijos ir kitų Lietuvos regionų jaunuolius, kurie studijų metu turėjo adaptuotis Klaipėdos aplinkoje, pažinti ir suvokti šio regiono ypatumus.

Šių aukštųjų mokyklų veikla trumpai aptarta bendresnio pobūdžio istorikų darbuose. Pažymėtini Petronėlės Žostautaitės darbai (1992, 1974), kuriuose analizuojama eko-nomikos ir kultūros raida 1923–1939 m., akcentuojami lietuviybės stiprinimo Klaipėdo-je sunkumai. Minėtų institutų steigimas ir veikla nepriklausomos Lietuvos Vyriausybės aukštojo mokslo politikos požiūriu glaustai aptarta Česlovo Mančinsko monografijoje (Mančinskas 1996: 121–125). Klaipėdos krašto švietimo istorijos kontekste aukštųjų mokyklų pedagoginis darbas nušviestas Alberto Juškos knygoje (Juška 2003). Visų šių autorių darbuose pateikta svarbių duomenų apie Klaipėdos aukštąsias mokyklas.

Klaipėdos inteligentų, verslininkų indėlis organizuojant ekonomistų studijas Prekybos institute, pastangos gerinti studijų kokybę glaustai aptartos buvusio šio instituto studento, o vėliau ir jo dėstytojo Vacio Germano straipsnyje (Germanas 1988: 97).

Informatyvus, asmeniniais atsiminimais ir šaltiniais paremtas buvusio Respublikos pedagoginio instituto raštinės vedėjo Adolfo Kavaliūno leidinys (Kavaliūnas 1995) apie šio instituto veiklos administravimą. Pedagogus rengusio instituto bazė, studijų struktūra, dėstytojų specializacija ir kai kurie atskirų disciplinų dėstymo aspektai analizuoti Felikso Sliesoriūno (1998), Onos Tijūnėlienės (1996), Algirdo Ažubalio (Ažubalis 2009: 50–57) darbuose. Duomenys apie Respublikos pedagoginio instituto veiklą skelbti ir kai kuriuose proginiuose Vilniaus pedagoginio universiteto leidiniuose, kuriuose šio universiteto ištakos yra siejamos su minėtu institutu. Klaipėdos aukštųjų mokyklų studijų programų ir mokymo proceso sąsajų su vietine aplinka klausimai istoriografijoje aptarti tik fragmentiškai.

Šio straipsnio tikslas – panaudojant archyvinių ir skelbtų šaltinių analizės metodą, išnagrinėti taikomųjų studijų organizavimo Klaipėdoje sąlygas, mokymo programų lokalinės profesinės specializacijos intencijas bei įvertinti studijų įtaką šio krašto lietuvių inteligentijos socialinio ir kultūrinio tapatumo raiškai visuomenėje. Taikomųjų studijų samprata straipsnyje apima tas aukštojo mokslo sritis ir profesines specializacijas, kurios buvo tiesiogiai susijusios su praktine veikla. Chronologinės darbo ribos apima laikotarpį nuo institutų steigimo proceso pradžios 1934 m. iki institutų išskėlimo iš Klaipėdos 1939 m.

Straipsnyje panaudoti Lietuvos centrinio valstybės archyvo fonduose saugomi aptariamų institutų administravimo dokumentai, gauti ir siųsti laišakai, dėstytojų asmens bylos, Martyno Mažvydo ir Mokslų akademijos bibliotekų rankraštynuose saugomi institutų dėstytojų rankraščiai, laišakai. Taip pat panaudoti publikuoti to meto aukštųjų mokyklų informaciniai leidiniai, programos, periodinė spauda, skelbti atsiminimai, mokslo darbai.

Studijų organizavimo Klaipėdoje ypatumai

Pradedant Klaipėdos aukštųjų mokyklų veiklą, siekta į studijas įtraukti gambiausius Klaipėdos krašto ir visos Lietuvos jaunuolius, sudaryti pastariesiems galimybes prisitaikyti studijuoti ir gyventi tame regione, taip pat galbūt ir tolesnei profesinei bei lituanistinei visuomeninei veiklai regione plėtoti. Studijų pradžia, visų pirma, sietina su Prekybos instituto įsteigimu. Prekybos ir finansų taikomųjų studijų organizavimą valstybės mastu itin skatino uostamiesčio ir viso Klaipėdos krašto geresnės integracijos su visa Lietuvos ekonomika siekiai. Klaipėdoje veiklą plėtojantys verslininkai, lietuvių inteligentija aukštosios mokyklos steigimo būtinybę argumentavo ir lietuviybės stiprinimo šiame krašte reikme. Aukštųjų mokyklų organizatoriai, kaip rašoma to meto periodinėje spaudoje, tikėjosi, kad formuojama akademinė bendruomenė bus pakankamai vieninga bei įsilies į miesto ir krašto gyvenimą, o vietos gyventojai palankiai įvertins studentų profesinės ir kultūrinės raiškos galimybes (Prekybos institutą... 1934).

Aukštosios prekybos mokyklos steigimo parengimas, sutarus su Lietuvos vyriausybe, buvo pradėtas 1933 m., kai buvo įsteigta „Draugija Prekybos institutui Klaipėdoje

laikyti“. Draugijos steigėjų sąrašė pirmuoju buvo nurodytas Ernestas Galvanauskas, taip pat jais tapo Klaipėdos uosto direkcijos pirmininkas Balys Sližys, Klaipėdos pašto viršininkas Rapolas Aukštuolis, teisės daktaras, Klaipėdos krašto Gubernatūros referentas Albertas Gerutis, universiteto profesorius Jonas Šimoliūnas, kurio veikla buvo susieta ir su Klaipėdos uostamiesčio bei transporto plėtra, teisės daktaras, Klaipėdos uosto juriskonsultas Juozas Jurkūnas. Sudaryta valdyba išrinko rektoriumi E. Galvanauską, kuriam pavedė organizuoti institutą (Prekybos institutas... 1934).

Instituto steigėjai neturėjo galimybių per trumpą laiką išspręsti studijoms pritaikytų patalpų statybos ar jų įrengimo klausimo, tačiau, jau rengiant lietuviškosios Vytauto Didžiojo gimnazijos statybos Klaipėdoje projektą, buvo numatyta, kad čia iš pradžių vakarinėje pamainoje dirbs ir steigiamos aukštosios mokyklos studentai (Vytauto Didžiojo... 1935). Steigiamam institutui tų patalpų nepakako, netenkino ir suteiktas laikas, todėl jų pradėta ieškoti nuomai ir kitose miesto vietose. Pažymėtina, kad darbo organizavimas tokiomis sąlygomis nebuvo palankus administracijai ir studentams, tačiau numatytos studijos buvo pradėtos.

Pagal patvirtintą Prekybos instituto statutą (Prekybos instituto statutas 1935), tai buvo privati mokymo įstaiga, turinti valstybinės aukštosios mokyklos teises. Instituto veiklą kontroliavo Lietuvos finansų ministras: jis tvirtino statutą, Instituto tarybos renkama rektorių. Studijų programą taip pat tvirtino tiek instituto taryba, tiek ir Lietuvos Respublikos finansų ministras. 1934 m. spalio 3 d. instituto rektoriumi buvo patvirtintas šios mokyklos iniciatorius ir vienas iš steigėjų Ernestas Galvanauskas (E. Galvanausko patvirtinimo...).

Palankia ekonomine ir psichologine aplinkybe Prekybos instituto veiklai organizuoti laikytina tai, kad aptariamam metu pradėjo stiprėti lietuvių verslininkų veikla Klaipėdoje, buvo steigiamos naujos įmonės ir bendrovės. Štai, pavyzdžiui, 1934 m. rudenį pradėjo veikti kooperatyvas „Gerovė“, turėjęs 150 narių ir siekęs steigti lietuvių parduotuves (Lietuviai Klaipėdoje... 1934). Prekybininkai plėtojo bendradarbiavimą su Klaipėdos krašto pramonininkais ir amatininkais, pradėta kurti bendrą veiklą koordinuojančią sąjungą.

Aukštojo mokslo formavimas Klaipėdoje neapsiribojo minėto privataus instituto įsteigimu. Lietuvos švietimo ministerija irgi numatė ten steigti specializuotą aukštąją mokyklą – Respublikos pedagoginį institutą. Švietimo istoriografijoje šio instituto steigimas siejamas su švietimo pertvarka ir suvokimu, kad pradinė mokyklų mokytojams rengti reikalinga aukštoji pedagoginė mokykla. Tokios aukštosios mokyklos jau buvo steigiamos daugelyje Europos šalių (Lietuviai Klaipėdoje... 1934), tai buvo numatyta ir keliuose Lietuvos regionuose, o visų pirma Klaipėdos krašte.

Švietimo ministerija naujo instituto steigimą derino su Klaipėdos krašto Direktorija, kuri sutiko leisti įsteigti Lietuvos švietimo ministerijai pavaldų institutą, tačiau išskėlė sąlygas. Jose buvo numatyta galimybė tuo pačiu metu steigti ir Direktorijai pavaldų institutą, be to, reikalauta Švietimo ministerijai pavaldaus instituto studijų programose numatyti Klaipėdos krašto tarmių, istorijos, geografijos ir kitas su regiono lokalia aplinka sietinas studijas, instituto absolventus įdarbinti regiono pradinėse mokyklose. Iš Lietuvos Respublikos ir Klaipėdos krašto švietimo institucijų atstovų sudaryta komi-

sija parengė projektą apie dviejų steigiamų institutų veiklos derinimą, tačiau, kaip rašo savo atsiminimuose Adolfas Kavaliūnas, sutartas bendradarbiavimas nebuvo rezultatyvus (Kavaliūnas 1995: 4).

1935 m. gegužės mėnesį „Vyriausybės žiniuose“, o vėliau ir „Klaipėdos krašto valdžios žiniuose“ buvo paskelbtas Lietuvos valstybės „Pedagoginių institutų įstatymas“, kuria- me buvo nustatyta, kad pedagoginiai institutai yra specializuotos aukštosios mokyklos, kurias steigia, išlaiko ir prižiūri Lietuvos Respublikos švietimo ministras. Instituto direktorių, švietimo ministrui pristačius, turėjo skirti ir atleisti respublikos prezidentas, mokomąjį personalą – švietimo ministras (Pedagoginių institutų... 1935).

„Klaipėdos krašto valdžios žiniuose“ paskelbtas vietos administracijos įsakymas byloja apie visišką Direktorijos savarankiškumą steigiant savo institutą ir organizuojant jo darbą Mokytojų seminarijos patalpose – tai visai nenumatyta derinti su Lietuvos institucijomis ar reformuojama švietimo sistema. Dokumente nurodyta, kad Direktorija ne tik pati turėjo nustatyti visą veiklos tvarką, bet ir skirti pedagogų personalą (Įsakymas... 1935). Studijos institute, kaip pagrįstai teigia A. Juška, buvo pradėtos pagal Vokietijos pedagogų rengimo programas, naudotasi vokiškais vadovėliais, kai kurie dėstytojai buvo kviečiami iš Vokietijos (Juška 2003: 685). Šioje aukštojoje mokykloje buvo pastebimos ir lituanistinės apraiškos: buvo dėstomos kai kurios su Lietuvos istorija ir lietuvių kultūros palikimu susijusios disciplinos, dirbo keli vietiniai lietuviai dėstytojai. Tuo, manytina, siekta išlaikyti vietos lietuvių palankumą, taip pat formalius argumentus Lietuvos švietimo vadovams.

Lietuvos švietimo ministerijos steigiamas Respublikos pedagoginis institutas 1935 m. rudenį taip pat įsikūrė buvusios Mokytojų seminarijos patalpose, nuomojamoje iš Klaipėdos krašto Direktorijos. Buvo įsteigti šio instituto pagalbiniai padaliniai: biblioteka su skaitykla, kūno kultūros ir antropologijos, psichologijos, gamtos mokslų, rankų darbų, žemės ūkio mokslų kabinetai. Instituto direktoriumi buvo paskirtas Vytautas Soblys.

Pirmaisiais Prekybos instituto veikimo mokslo metais jame buvo įregistruoti 142 pirmojo kurso studentai (Prekybos institutas... 1937). Vėliau kasmet buvo priimama vidutiniškai apie 50 studentų, todėl iš viso per aptariamą laikotarpį Klaipėdoje buvo priimta studijuoti apie 350 studentų.

Respublikiniame Pedagoginiame institute pirmaisiais mokslo metais buvo priimta 140 studentų, vėliau iki 1939 m. pavasario kasmet įregistruota – 154, 105 ir 110 pirmakursių (Žinios... 1939). Per nagrinėjamą laikotarpį valstybinėje aukštojoje mokykloje taip pat iš viso buvo priimta studijuoti daugiau nei pusketvirto šimto jaunuolių.

Pagrindinę abiejų institutų studentų dalį sudarė Šiaurės Lietuvos ir Žemaitijos apskričių mokyklų absolventai. Tautybės atžvilgiu – apie 90 proc. jų – lietuviai. Taip pat studijavo žydai, rusai, lenkai. Iš tautinių mažumų daugiausia studijavo žydų jaunuolių, antai, Respublikos pedagoginiame institute jie per aptariamą laikotarpį sudarė vidutiniškai nuo 8 iki 12 proc. bendrojo studentų skaičiaus (Žinios... 1939).

Lokaliniai taikomųjų studijų segmentai

Per visą Prekybos ir Respublikos pedagoginio instituto veiklos Klaipėdoje laikotarpį siekta dalies taikomųjų dalykų užsiėmimų, o ypač praktikos turinį sieti su šio regiono ypatumų pažinimu ir praktinio žinių taikymo galimybėmis.

Pirmuose dviejuose Prekybos instituto studijų kursuose visiems studentams buvo dėstomi bendrieji ir taikomieji dalykai, o trečiame kurse buvo pradėdama profesinė specializacija. Trečiųjų mokslo metų pradžioje studentai galėjo pasirinkti vieną iš programoje numatytų specializacijų: prekybinę, bankinę ar konsulinę.

Prekybos instituto programoje numatytos teorinės ir kitos bendrosios disciplinos apėmė šias grupes: visuomenės mokslai (politinė ekonomija, ekonominė politika, statistika, ūkio istorija ir kt.), teisės mokslai (civilinės teisės pagrindai, prekybos teisė ir kt.), kalbos (lietuvių, anglų, vokiečių – privalomos; prancūzų, rusų, ispanų – pasirenkamos). Taikomosios studijos apėmė įmonių ekonomikos, prekybos pagrindus, taip pat buvo studijuojami praktiniai užsienio ir Lietuvos prekybos, transporto, kredito ir kitų įmonių veiklos savitumai. Programoje buvo nustatyta studijuoti ne tik jau tuo metu Lietuvoje įprastus prekių, kapitalo judėjimo, kredito santykius, bet ir pakankamai naujus žinių judėjimo klausimus (Programų... 1934). Iš viso į trejų metų studijų programą buvo įtraukta 50 privalomų ir 4 pasirenkamos pagal profesinę specializaciją disciplinos. Taikomųjų ir su profesine veikla susietų disciplinų, taip pat kalbų studijoms organizuoti programoje buvo numatyti teoriniai ir praktiniai užsiėmimai.

Minėto instituto studijų programos ypatumas – universalių ekonomikos, politikos, teisės dalykų, taikomosios patirties studijų derinys su lokaliniais taikomųjų studijų segmentais. Prekybos instituto studijų programose nebuvo atskirų lokaliai specializuotų kursų, tačiau dalis studijų buvo tiesiogiai siejama su Klaipėdos įmonių ir įstaigų veiklos patirtimi.

Lokaliniai studijų elementai buvo itin akcentuoti Ernesto Galvanausko kurso programoje „Uostų ir laivų ūkis“, kurioje atskira dalis skirta Klaipėdos uosto veiklos patirčiai aptarti. Programoje buvo numatyti studijoms tokie klausimai: Klaipėdos uosto gamtinės sąlygos, juridinis savarankiškumas, uosto valdymas ir administracija, uosto pastatai ir įrenginiai, uosto biudžetas (Prekybos institutas... 1937). Parengtas E. Galvanausko paskaitų medžiagos tekstas liudija ne tik ekonomikos ir vadybos, bet ir uosto inžinierių darbo išmanymą: detalai pristatomas uosto krantinių įrengimas, montuojamoji įranga ir kt. Teorijos bei praktikos vienovės suvokimas buvo ugdomas tiek jo auditorijos užsiėmimuose, tiek ir prižiūrint baigiamųjų darbų rašymą. Rengti diplominius darbus jis rekomendavo taip, kad „nebūtų surinkti vien tik faktai, kad tai nebūtų pririnkta akmenų krūva, bet iš tų akmenų, smėlio ir molio būtų pagamintos plytos ir išėitų logiškas pas-tatas“ (Galvanausko kalba...).

Ne visų Prekybos institute dėstomų kursų programose ir paskaitoms skirtuose tekstuose studijų turinys buvo siejamas su praktiniu jo taikymu Klaipėdos bendrovėse ir įmonėse. Nemažai galimybių, manytina, studijoms lokalizuoti buvo dėstant ir prekybos,

kredito įmonių ekonomikos, kooperacijos, kai kuriuos kitus kursus, tačiau tų disciplinų programose to nebuvo numatyta. Tai iš dalies buvo kompensuojama praktinių užsiėmimų, praktikos darbų aptarimo metu. Studijuojant buvo numatytos ekskursijos, susitikimai su verslo, transporto įmonių darbuotojais. Pavyzdžiui, 1936-ųjų mokslo metų pradžioje buvo suorganizuotos kelių studentų grupių ekskursijos į didžiausią Klaipėdoje tekstilės fabriką „Klaipėda“, kuriame buvo supažindinta su gamybos ir realizavimo procesais (Prekybos institute... 1934).

Be to, pagal nustatytą studijų organizavimo tvarką, Prekybos instituto studentai du mėnesius vasaros metu turėjo atidirbti įmonėse. Įsteigus minėtą institutą Klaipėdoje, spaudoje buvo akcentuojama, kad šiame mieste yra geriausios sąlygos tobulėti studijuojantiems prekybos verslo pagrindus. Kita vertus, instituto steigėjai pabrėžė prekybos ir verslo specialistų poreikį Klaipėdos krašte (Pajaujis 1934; Prekybos institute... 1934). Iš tiesų, jau po pirmųjų instituto mokslo metų dauguma jo studentų praktiką atliko Klaipėdos miesto bendrovėse, į kurias jie buvo priimti nustačius darbo atlyginimą. Kiti dirbo Klaipėdos krašto ar kitose Lietuvos įmonėse ir įstaigose (Prekybos institute... 1934).

Po kelių Prekybos instituto veiklos metų spaudoje pasirodė ir kritiškai taikomuosius studijų ryšius su aplinka vertinančių straipsnių. Studijų lokalizavimo požiūriu akcentuota tai, kad institutas per kelis metus neįsteigė savo pavyzdinės ar mokomosios įmonės, nors rengė specialistus praktinei veiklai (Barauskas 1938: 52–53). Kita vertus, praktiniai Prekybos instituto studijų rezultatai iš esmės buvo teigiamai įvertinti Vytauto Didžiojo universiteto specialistų pažymyje, kurioje nurodyta, kad pirmieji šio instituto absolventai gerai įsitraukė į įmonių darbą, jų pasirengimas atitiko įmonių keliamus reikalavimus (VDU Teisių...).

Darbdaviai taip pat gerai įvertino įmonėse ir įstaigose pradėjusių dirbti jaunųjų specialistų profesinį pasirengimą, kalbų mokėjimą (Informacija...). Paminėtina ir tai, kad Klaipėdos lietuvių prekybininkų, pramonininkų ir amatininkų sąjunga 1935 m. įsteigė Jaunųjų prekybininkų sekciją. Tai sudarė geresnes prielaidas Prekybos instituto studentams ir absolventams įsilieti į ūkinį krašto gyvenimą (Klaipėdos lietuvių... 1935).

Prekybos ir finansų studijų lokalumo plėtra buvo aktuali bei perspektyvi, nes instituto steigėjai ir vadovai numatė dalį auklėtinių įdarbinti Klaipėdos bendrovėse bei įstaigose. 1937 m., kai Prekybos institutą baigė pirmieji absolventai, 22 iš 51 baigusiojo buvo įdarbinti Klaipėdoje. Po kelis absolventus įsidarbino akcinėje bendrovėje „Maitas“, Baltijos transporto bendrovėje, Lietuvos bankų Klaipėdos skyriuose, uosto padalinuose, po vieną darbuotoją buvo priimta į „Medžio sindikatą“, „Spaudos fondą“ ir kt. (Prekybos institutas... 1937).

Prekybos absolventai, konsultuojami ir remiami dėstytojų, pradėjo steigti ir savo bendroves, kurios buvo pajėgios įsitvirtinti vietinėje rinkoje, taip pat ir tarptautinėje prekyboje, paslaugų srityje. Tarkime, įsteigtą prekybos bendrovę „Studentai“ grupė absolventų aprūpino plataus asortimento prekėmis, moderniai organizavo pirkėjų aptarnavimą. Absolventai buvo pasirengę įvertinti kintančius vietinės rinkos poreikius ir realizuoti savo gebėjimus: sakykime, kadangi gyventojai buvo prastai aprūpinami

kuru, jaunieji prekybininkai organizavo prekybą anglimis, durpėmis, malkomis (Dzūkai 1937: 107).

Kai kurie Prekybos instituto dėstytojai studijų aplinkoje ir spaudoje propagavo perspektyvias, bet dar mažai plėtojamas verslo sritis. Šiuo požiūriu itin išskirtinas Gediminas Galvanauskas, kuris akcentavo turizmo plėtros svarbą, ragino plėtoti poilsiautojų aptarnavimo paslaugas pajūryje (Galvanauskas 1936).

Taikomųjų studijų lokalizavimo intencijos reiškėsi ir Respublikos pedagoginio instituto akademinėje veikloje. Šios aukštosios mokyklos studijų programa apėmė bendras pedagogikos, pedagoginės psichologijos, lietuvių kalbos, matematikos ir kitų dalykų dėstymo pradinėje mokykloje metodikos, Lietuvos kraštotyros, užsienio kalbų, mokyklinės teisės ir administravimo studijas, mokyklinę praktiką. Taip pat dar buvo nustatyti 4–5 privalomieji, bet laisvai pasirenkami liuanistikos ar matematikos–gamtos profilių dalykai ir keli neprivalomi pasirenkamieji kursai. Tam tikra dalykų specializacija buvo pradėdama jau nuo pirmo semestro, tad pažymėtinos pakankamai išplėtotos studijų turinio ir suteikiamos profesinės kvalifikacijos apimtys (Žinios... 1939). Studijų sąryšio su vietine aplinka turinys visų pirma sietinas su Klaipėdos krašto administravimo, jo teisės ypatumų pažinimu.

Dėstomų dalykų skaičius palaipsniui buvo didinamas. Po pirmųjų dviejų instituto veiklos metų studijas pradėta labiau sieti su specifiniais Klaipėdos švietimo poreikiais, numatytos mokytojų darbinės ir kultūrinės adaptacijos regione galimybės, labiau taikytasi prie autonominės savivaldos reikalavimų. Tai byloja studijų programų pokyčiai (Programų... 1937). Nuo 1937 m. pavasario semestro pradžios iki 1938-ųjų mokslo metų pabaigos papildomai buvo dėstoma: Klaipėdos krašto lietuvių kalbos tarmės, krašto istorija, geografija ir kt. (Žinios... 1939). Tuo metu buvo organizuotas ir papildomas penktasis semestras institutą baigusiems studentams, kurie pageidavo mokytojauti Klaipėdos krašte. Tai buvo aktualu absolventų, atvykusių iš kitų Lietuvos regionų, įsidarbinimo regione galimybėms gerinti. Šią aukštąją mokyklą lankė tik keliolika vietos lietuvininkų, o specialaus parengimo dirbti krašto lietuviškose mokyklose reikalavo ne tik Klaipėdos direktorija, bet ir privačių lietuviškų mokyklų steigėja – Mokyklų draugija.

Pedagogų rengimo kursų programos, kaip liudija skelbti duomenys, buvo papildytos ir pagal naują 1938 m. instituto reguliaminą, kuris numatė studijas dar labiau susieti su regiono etninės aplinkos, jos praeities pažinimu. Taikomųjų studijų plėtra nebuvo vien tik daugiau lokalizuojama, tačiau ir grindžiama naujomis nuostatomis. Respublikos pedagoginio instituto studijose visų pirma buvo propaguojamos visuomenės švietimo reikmės. Akcentuodami veiklos principą, pasak Onos Tijūnėlienės, lektorai padėjo formuoti Lietuvoje naują požiūrį į mokinio ir mokytojo statusą: mokinys – aktyvus dalyvis, savarankiškai veikiantis, o mokytojas – veiklos organizatorius. Buvo plačiai nagrinėjami individualios ir socialinės veiklos principų įgyvendinimo būdai (Tijūnėlienė 1996: 95).

Pedagoginiame institute buvo pradėtos propaguoti mokyklų sąveikos su vietine aplinka ir bendruomene nuostatos. Iš dalies tai atsispindi instituto leistose „Pedagoginio metraščio“ publikacijose. Pati moksleivių klasė, pasak Mečio Mačernio, turėjo tapti ne tik darbo, bet ir socialine bendruomene (Mačernis 1938–1939: 19). Dėstytojas

Kazys Augulis rašė: „Mokyklos aplinkoje yra pirmutinė ir pamatinė mokymo medžiaga, kurią mokytojas naudodamas išlavina vaikų psichologines galias, kalbą, supažindina su įvairiais daiktais, reiškiniais, žmonėmis ir jų darbais, papročiais, prietarais ir kt.“ (Augulis 1937: 107).

Studentijos sąveikos su Klaipėdos krašto lokale aplinka plėtros galimybių požiūriu svarbu tai, kad mokyklinei praktikai atlikti minėtas institutas turėjo bazinę pradžios mokyklą, kurioje dirbo praktikos vadovas Pranas Naujokaitis ir kiti su institutu bendradarbiaujantys pedagogai. Ten studentams praktikos metu buvo sudaromos sąlygos ne tik pedagoginiams gebėjimams formuoti, bet ir pradėti tiesioginį bendravimą su vaikais, jų tėvais bei mokyklos bendruomene. Bendradarbiavimas su vietos jaunimu sudarė tam tikras prielaidas ir lietuvių inteligentijos kultūrinei įtakai stiprinti. Beje, praktikos vadovas ir dėstytojas P. Naujokaitis atsiminimuose ir mokslinėje spaudoje vertinamas ne tik kaip itin patyręs pedagogas, bet ir kaip gyvenimo patirties ugdytojas (Juška 1991: 132–133; Ažubalis 2009: 54).

Dalis absolventų įsidarbino Klaipėdos krašto mokyklose. Įsidarbinimo galimybes gerino visų pakopų lietuviškų mokyklų tinklo plėtimas: Klaipėdos krašte ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje veikė 60 pradinių mokyklų, Vytauto Didžiojo gimnazija Klaipėdoje, Donelaičio gimnazija Pagėgiuose, Vydūno progimnazija Šilutėje.

Sąsajas su Klaipėdos krašto kultūros pažinimu skatino instituto studentų visuomeninės raiškos organizatoriai. Tarkime, Pedagoginiame institute įkūrus biblioteką, jo studentai buvo kviečiami bendradarbiauti renkant senus Klaipėdos krašto vadovėlius, mokymo priemones (Pedagoginiame institute... 1936).

Profesinė veikla buvo pakankamai racionaliai siejama su kultūrine raiška Klaipėdos krašte. Pažymėtina tai, kad Lietuvos valstybės ir lietuvių visuomenės remiamų aukštųjų mokyklų studijų lokalizavimas dar nebuvo pakankamai išplėtotas, tačiau jau skatino ne tik studentijos, bet ir jos veikiamos aplinkos kultūrinės ir socialinės tapatybės raiškos pokyčius, stiprino jaunimo nuostatas akcentuoti lietuvių ne vien asmeninėje ar profesinėje aplinkoje, bet ir plėsti viešąją komunikaciją bei stiprinti poveikį Klaipėdos visuomenei.

Klaipėdos taikomųjų institutų akademinė bendruomenė buvo vis daugiau pageidaujama viešai reiškiant lietuvių, todėl lietuviškoji šio krašto visuomenės dalis palankiai spaudoje vertino tai, kad studijų turinys ir akademinis gyvenimas, t. y. viešieji renginiai, jaunimo organizacijų veiklos plėtra ir kt. buvo artimiau siejami su aplinkos gyvenimu, krašto lietuvininkų tradicijomis. Kita vertus, iš esmės Lietuvos inteligentijos pastangomis plėtotą akademinę veiklą netapo priimtina vokiškajai Klaipėdos krašto visuomenei ir pakankamai sava daliai vietinių lietuvių, politiniai veiksniai sustiprino tautinių ideologijų priešišumą, deformavo natūralios kultūrų sąveikos galimybes. Per itin trumpą veikimo laikotarpį, suprantama, Klaipėdos akademinės bendruomenės veikla nesusėpė iš esmės pakeisti socialinių santykių ar visuomenės nuostatų visumos, tačiau sudarė prielaidas plėtoti Klaipėdos krašto lietuvių inteligentijos socialinės ir kultūrinės tapatybės raiškai.

Klaipėdos aukštosiose mokyklose ugdyta profesinė studentijos adaptacija ir pradėta sąveika su vietine aplinka krašte buvo nutraukta dėl prievartinių politinių aplinkybių, o 1939 m. netekus Klaipėdos, abi aukštosios mokyklos buvo perkeltos į kitus Lietuvos miestus.

Išvados

Klaipėdos aukštųjų mokyklų prekybos, finansų, edukacijos taikomųjų studijų organizavimą 1934–1939 m. skatino ir teigiamai veikė ne tik dėstytojų profesionalumas, kompetencija, bet ir jų praktinė sąveika su Klaipėdos krašto aplinka.

Respublikos pedagoginio ir Prekybos institutų bendroji studijų trukmė ir kursų apimtis buvo skirtingos, tačiau programų turinio formavimo principai turėjo bendrų bruožų. Pažymėtini bendresni abiejų instituto programų ypatumai – pakankamai racionalus teorinių ir praktinių disciplinų derinys, numatytos profesinės specializacijos galimybės, studijų sąryšio su aplinka stiprinimas.

Itin svarbus dėmesys planuojant ir organizuojant institutų studijas buvo teikiamas mokomajai praktikai organizuoti, sąveikai su Klaipėdos verslininkais, pedagogais ir lietuvių bendruomenėmis stiprinti. Tai sudarė galimybes formuoti tiek profesiniams, tiek ir kultūriniais absolventų integracijos visuomenėje gebėjimams.

Aukštųjų mokyklų absolventai įgijo reikiamą praktinės veiklos įgūdžių, o dalis jų, nors ir būdami „didžialietuviai“, ne tik sėkmingai adaptavosi ir įsitraukė į profesinę veiklą Klaipėdos krašto bendrovėse, įstaigose, steigė naujas įmones, bet ir siekė susieti save su šio regiono lietuvių inteligentija, suvokė jos veiklos specifiką. Klaipėdos akademinės bendruomenės veikla sudarė prielaidas lietuvių inteligentijos socialinės ir kultūrinės tapatybės raiškai ir sąveikai su visa Lietuva plėtotis.

Literatūra ir šaltiniai

- Augulis, K. 1937. Tautotyra ir mokytojas, iš *Pedagoginis metraštis* 1: 107.
- Ažubalis, A. 2009. Matematikos didaktika Respublikiniame pedagoginiame institute Klaipėdoje, *Mokslo ir technikos raida* 1(1): 50–57. doi:10.3846/est.2009.05
- Barauskas, A. 1938. Prekybos institute Klaipėdoje, iš *Naujoji Romuva* 1–2: 52–53.
- Dzūkas, K. 1937. Prekybos namai „Studentai“, iš *Prekyba ir pramonė*, Klaipėda, 22: 375.
- E. Galvanausko patvirtinimo Prekybos instituto rektoriumi išrašas. Lietuvos centrinis valstybės archyvas, f. 391, ap. 7, b. 1446.
- Galvanauskas, G. 1936. Turizmo svarba, iš *Prekyba*, 5–6.
- Germanas, V. 1988. Klaipėdos Prekybos instituto vaidmuo rengiant ekonomistus, iš *Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų darbai, Ekonomika* 31: 97.
- Informacija apie Prekybos instituto veiklą. Lietuvos centrinis valstybės archyvas, f. 123, ap. 1, b. 30, l. 26–27.
- Įsakymas apie Pedagoginio instituto steigimą ir Mokytojų seminarijos pertvarkymą. 1935, iš *Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 84.

- Juška, A. 1991. *Jie mokė mus*. Kaunas.
- Juška, A. 2003. *Mažosios Lietuvos mokykla*. Klaipėda.
- Kavaliūnas, A. 1995. *Pedagoginis institutas 1935–1944 metais*. Vilnius.
- Klaipėdos lietuvių prekybininkų, pramoninkų ir amatininkų susirinkimas. 1935, iš *Lietuvos kelevių*, Klaipėda, liepos 19 d.
- Lietuviai Klaipėdoje pamažu pradeda įsigalėti prekyboje. 1934, iš *Lietuvos kelevių*, spalio 4 d.
- Mačernis, M. 1938–1939. Veiklos mokyklos didaktika, iš *Pedagoginis metraštis 2*: 1–24.
- Mančinskas, Č. 1996. *Aukštasis mokslas Lietuvoje 1918–1940*. Vilnius.
- Pajaujis, J. 1934. Prekybos institutą Klaipėdoje atidarius, iš *Lietuvos kelevių*, Klaipėda, spalio 2 d. Pedagoginiame institute. 1936, iš *Prekyba 1*: 19.
- Pedagoginių institutų įstatymas. 1935, iš *Vyriausybės žinios*, 482.
- Prekybos instituto iškilmingas atidarymas, iš *Lietuvos kelevių*, Klaipėda, 1934 m. spalio 3 d.
- Prekybos institutą Klaipėdoje atidarius. 1934, iš *Lietuvos kelevių*, spalio 21 d.
- Prekybos institutas Klaipėdoje*. 1937. Klaipėda.
- Prekybos institutas Klaipėdoje. 1934–1935 mokslo metai*. 1934. Klaipėda.
- Prekybos institute baigėsi pirmieji. 1934, iš *Lietuvos kelevių*, Klaipėda, liepos 4 d.
- Prekybos instituto statutas*. 1935. Klaipėda.
- Programų santrauka. 1934, iš *Prekybos institutas Klaipėdoje. 1934–1935 mokslo metai*. Klaipėda.
- Programų santrauka. 1937, iš *Prekybos institutas Klaipėdoje*. Klaipėda.
- Sliesoriūnas, F. 1998. *Respublikos pedagoginis institutas 1935–1943 metais*. Vilnius.
- Tijūnėlienė, O. 1996. *Mokytojų rengimas Respublikos pedagoginiame institute*. Klaipėda.
- VDU Teisių fakulteto ir Prekybos instituto tikslai*. Lietuvos centrinis valstybės archyvas, f. 123, ap. 1, b. 30, l. 4–5.
- Vytauto Didžiojo gimnazijos rūmams statyti komisijos raštas*, 1935 m. balandžio 25 d. M. Mažvydo bibliotekos rankraštynas, f. 30, ap. 1, b. 3272, l. 3.
- Žinios apie Pedagoginio instituto veikimą tarp 1935–1939 metų. 1939, iš *Pedagoginis metraštis 2*.
- Žostautaitė, P. 1992. *Klaipėdos kraštas 1923–1939*. Vilnius.
- Žostautaitė, P. 1974. Klaipėdos krašto ekonomika ir kultūra 1923–1939, iš *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai, A serija 48*: 117–126.

APPLIED STUDIES IN KLAIPĖDA IN 1934–1939: ASPECTS OF LOCAL SPECIALIZATION

Romualdas Juzefovičius

*Lithuanian Culture Research Institute, Saltoniškių g. 58, LT-08105 Vilnius, Lithuania
E-mail: romju@inbox.lt*

Summary. Based on the research of archival and published sources, the article analyses the conditions of organisation of studies at the Republic's Pedagogical and Commerce Institutes in Klaipėda, their structure and intentions of local vocational specialization, and attempts to assess the impact of higher education on the expression of social and cultural identities of the Lithuanian intelligentsia in the region, from the beginning of the process of the establishment of the Institutes in 1934 up to their relocation from Klaipėda in 1939. Data presented in the article provides that the total duration of training courses in the Institutes as well as the volumes of courses

differed; however the principles of curricula content formation had much in common: the combination of theoretical and practical disciplines was sufficiently rational, the curricula covered vocational specialization opportunities and facilitated the relationship between the studies and the environment. Particular focus in the area of planning and organisation of studies was given to the organization of educational practices and interaction with Lithuanian entrepreneurs of Klaipėda as well as strengthening of communities. This created assumptions for the development of professional as well as cultural socialization skills of graduates.

Graduates acquired necessary practical skills, some successfully adapted and engaged in vocational activities within companies and institutions of the region of Klaipėda, others establishing a new businesses as well as sought for possibilities to associate themselves with the Lithuanian intelligentsia in the region and learned the specifics of its activities. Activities of the academic community of Klaipėda created the preconditions for the development of social and cultural expression and interaction of Lithuanian intelligentsia with the entire Lithuania.

Keywords: Klaipėda, Higher education, study policy, applied specialisations.

Romualdas JUZEFOVIČIUS. Humanitarinių mokslų daktaras, Lietuvos kultūros tyrimų instituto vyresnysis mokslo darbuotojas, Vilniaus pedagoginio universiteto Istorijos fakulteto docentas. Pagrindinė mokslinių interesų kryptis – XX a. Lietuvos mokslo ir jo institucionalizavimo istorija. Vienas ir su bendraautoriais parengė daugiau nei dešimt mokslinių ir informacinių leidinių, paskelbė mokslinių straipsnių ir pranešimų Lietuvos bei užsienio spaudoje, dalyvauja Lietuvos ir Baltijos šalių mokslo istorikų organizacijų veikloje.

Romualdas JUZEFOVIČIUS. Doctor of the humanities science, chief scientific worker of Culture, Philosophy and Arts Research Institute, docent of Vilnius Pedagogical University, Faculty of History. Researches Lithuanian science history of the 20th century, together with co-authors prepared more than ten scientific and scientific-information publications, announced scientific articles and reports in Lithuania and abroad, takes part in Lithuanian Association of the History and Philosophy of Science, Baltic Association of the History and Philosophy of Science.